

József Attila tájköltészete

József Attila a XX. századi magyar líra meghatározó egyénisége. Abban a korszakban élt és alkotott, ami a Nyugat második fénykorának nevezhető. Kora szerint a Nyugat második nemzedékéhez tartozott volna, de azon kevés nagy költők egyike, akik nem ennek a folyóiratnak a keretei között váltak híressé. Ennek egyik oka Babitscsal való rossz kapcsolata lehetett – fiatal korában kedvezőtlen kritikát írt az akkor már irodalmi fejedelemnek számító Babitsról – másrészt költészetében más irányok is felismerhetők – például az avantgarde irányzatok hatása, amelyeket a Nyugat nem szívesen népszerűsített, noha elviekben nem is zárkózott el tőle.

- 1905. április 11.-én született Budapesten. Az anya egyedül nevelte a három gyermeket, a nehézségek enyhítésére Attilát és Etát nevelőszülőkhöz adta Öcsödre. 9 éves korában kísérelt meg először öngyilkosságot, és később többször is.
- Anyja halála után testvérének férje, Dr. Makai Ödön lesz a gyámja. A makói gimnáziumban tanul, 17 éves korában jelenik meg első verseskötete: A Szépség koldusa.
- 1924-től a szegedi egyetem magyar-filozófia szakos hallgatója. Pártfogója Juhász Gyula. Tiszta szívvel c. verse miatt Horger Antal eltanácsolja az egyetemtől és a tanári pályától. Ezután Párizsban a Sorbonne hallgatója, jól megtanul franciául.
- 1927-ben megismerkedik Vágó Mártával, de az apa félti a lányt a labilis költőtől, és Londonba küldi tanulni, így kapcsolatuk megszakad. A költő idegösszeroppanást kap.
- 1929-től élettársa Szántó Judit, együtt bekapcsolódnak az illegális kommunista mozgalomba. A 30-as évektől betegsége súlyosbodik, szanatóriumi kezelésre szorul. 1933-ban Baumgarten pénzjutalmat kap (díjat csak posztumusz).
- 1934-ben jelent meg Nagyon fáj c. kötet, utolsó költői korszakának verseit tartalmazza. Gyömrői Edit és Kozmutza Flóra iránti szerelme egyaránt viszonzatlan.
- 1936-ban a Szép Szó c. folyóirat szerkesztője.
- 1937-ben Szárszón egy vonat halálra gázolja. Halálának pontos körülményei máig tisztázatlanok.

Első verseit 10-11 éves korában írta. 17 évesen önálló kötete jelent meg. Korai költészetében a francia szimbolisták, a nyugatos líra és a népköltészet hatása egyaránt meghatározó. Párizsi útja során megismerkedik az avantgarde irányzatokkal, új költői formákkal kísérletez (pl. expresszív szabadversek).

A 30-as évek körül szakít mind a nyugatos, mind a tisztán avantgarde jellegű költészeti mintával. 1932-37 a nagy költészet időszaka. Gondolati lírájában az emberi létezés tragikumát fogalmazza meg. Nagy verseiben (Téli éjszaka, A város peremén, Elégia) kialakul egy jellegzetes metaforarendszer, amelynek középpontjában a fagy, a tél, a hó, a csönd áll, ezek jelképezik az emberidegen világot. Kompozíciói kristálytiszták, vonzódik a szabályos világrendet jelképező kocka, és kristály metaforájához. Tragikus életkörülményeit ismerve szembeállíthatjuk egymással ezt a rend utáni vágyat és lelki egészségének fokozatos széthullását.

A TÁJ ÚJSZERŰ FELFOGÁSA

- A tájköltészet előzményei, hagyományai a táj a reneszánsz korában vált irodalmi témává, de ekkor nem alkotott önálló költeményt
- a klasszicista költészetben a táj a vers elhatároltabb, önállóbb elemévé vált („pictura”)
- a kora-romantika korában önálló tájversek keletkeztek, a természet, a táj – főként Rousseau hatására – menedéket, idillt jelent a zajos társadalommal szemben
- a tájversek az emberi lélekállapotok kifejezésére szolgálnak
- József Attila a tájköltészet hagyományaira részben épít, részben eltér tőlük

József Attila táj-motívumai

József Attila nagy tájversei leggyakrabban a **tél motívumára** épülnek. A hagyományos jelentéseket is megtartva (pusztulás, halál) további szimbolikus értelmezésekkel látja el: az emberek közötti elszigeteltség, a magány, a ridegség jelenik meg Téli éjszaka vagy a Holt vidék c. versekben. De a fagy, a kristály, a jég a rendezettség, a tiszta elmével, a logikával is analogikus kapcsolatban áll.

Hasonlóképp megváltoztatja az **éjszaka** hagyományos romantikus értelmezését. Az éj a szemlélődés, az elmélkedés időszaka. A többi ember alszik, a költő pedig mintegy „meglesi” a dolgok éjszakai életre kelését, működését. (*Téli éjszaka, Külvárosi éj*).

A hagyományos tájelemek (hegyek, fák, mezők, bokrok, csillag stb) mellett **újszerű elemként jelennek meg a város képei**: a gyárak, a vasutak, a peremváros házai, a gépek,

műhelyek, szerszámok. Ezek a technikai fejlődés szimbólumai, de ezekben a költeményekben (*A város peremén, Téli éjszaka, Külvárosi éj*) az élettelen, rideg anyag az érzélem-nélküliség, a világ embertelen, gépies működésének szimbólumai.

Eszmény-nélküliség. József Attila tájversei egy részében szinte nyomát sem találjuk a hajdani idillnek. A téli, kopár éjszakák egy sajátos világszemlélet kifejezőeszközei, amelyben az emberi nyomorúság, az ember számára idegenné és barátságtalanná vált világ, a magány és a szenvedés fogalmazódik meg. Ilyen a **Holt vidék** című költemény.

- hagyományos tájvers (nem város, hanem a tanyavilág a színhely)
- statikus, mozdulatlan tájat ír le (jellegzetes szókincs: fagy, tél, csend, homály)
- előbb a körülötte lévő tájat írja le, majd halad befelé a tanyáig, az emberi világig amilyen vigasztalan a táj, annyira reménytelen az emberi lét („ezeken nem segít ima”)

József Attila jellegzetes versírói technikája az, hogy az érzékszervekkel felfogható fizikai valóságból egy-egy szó (költői kép) segítségével rögtön egy szellemi, szimbolikus szintre emelkedik (*Csak egy kis vékony ezüstrongy – valami szalag – csüng keményen a bokor oldalán, mert annyi mosoly, ölelés fönnekad a világ ág-bogán*). Ilyen elemekből épül a **Téli éjszaka** című költemény. Mint Az ember tragédiája űr-jelenetében: felszáll a jeges űrbe, majd vissza: az űr embertelen, érzélem nélküli világot testesíti meg.

A tájversek bonyolult, **többértelmű szimbólumrendszert** alkotnak. A **Dunánál** című költeményben. keresztül jól be lehet mutatni.

- A Duna a táj egy eleme, a magyarok számára szimbolikus folyó az első egységben a gondolkodást megindító látvány: mint az állandóság és változékonyság képe
- az egyéni emlékek felidézést indítja el (örök eső módra hullt .... mi tarka volt, a múlt)
- kapcsolatteremtés a folyóval (... mintha szívemből folyt volna tova...)
- felidézi az anya képét egy hasonlattal (... mint édesanyám ringatott, mesélt...)
- költemény harmadik részében a Duna a magyarokat összekötő valós és szimbolikus értelmű folyó (török, tatár, tót, román kavarog e szívben)
- a múlt, a jelen és a jövő szimbóluma is (A Dunának, mely múlt, jelen, jövőndő...).

József Attila tájversei, de teljes költészete, világszemlélete jelentősen meghatározta az őt követő nemzedékek lírai hangját (Radnóti, Nagy László, Pilinszky János, Szilágyi Domokos).